

VINTERREGISTRERINGER AV VANNFUGL I
VORMA, GLOMMA OG ØYEREN,
VINTEREN 1986/1987

NORDRE ØYEREN FUGLESTASJON

FORORD

Nordre Øyeren, Vorma og Glomma i Akershus utgjør et viktig vannsystem for vannfugl. Spesielt som trekklokaliteter, men også til en viss grad som overvintringssted for sangsvaner og flere arter ender.

I Nordre Øyeren har det siden begynnelsen av 1970-tallet vært gjort relativt regelmessige registreringer slik at området kvantitative så vel som kvalitative status er godt dokumentert.

Dette gjelder ikke Glomma og Vorma, hvor det kun er gjort spredte registreringer.

Som et første skritt i en kartlegging av disse områdenes betydning har Nordre Øyeren fuglestasjon på oppdrag fra Miljøvernavdelingen hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus foretatt registreringer i tidsrommet oktober 1986 til april 1987.

Registreringene var opprinnelig ment å omfatte vannfugl generelt, men det ble tidlig klart at resultatene for ender ville bli meget usikre med hensyn til antall og artssammensetning, med de ressurser som var tilgjengelige. I rapporten er det derfor lagt spesiell vekt på sangsvane, og ender er bare omtalt i den generelle resultatdelen.

Per Ole Syvertsen

Rolf E. Andersen

Oslo, 7.juli 1987

1. INNLEDNING

Nordre del av Øyeren er kjent som et av landets viktigste trekk- og delvis overvintringsområde for vannfugl i innlandet. Spesielt gjelder dette for sangsvane, som tidlig på vinteren kan opptre i antall på 1200-1300 individer. Sangsvanene innfinner seg i Nordre Øyeren og i Glomma-/Vormavassdraget nord til Mjøsa rundt midten av oktober. I Nordre Øyeren ses svanene oftest sør for deltaøyene eller i tilknytning til de sørlige deler av disse. I perioder med langvarig dårlig vær er svaner observert trekkende nordover opp i Glomma og sannsynligvis mot Vorma.

I løpet av vinteren fryser som regel Øyeren til og svanene blir tvunget til å forlate området. Trolig skjer det da en forflytning til Øra ved Fredrikstad, Glomma og Vorma. Fra tidligere finnes det indikasjoner på at de viktigste områdene nord for Øyeren er strekningene mellom Mjøsa og Eidsvoll i Vorma og mellom Vorma og Haga i Glomma.

2. OMRÅDEBESKRIVELSE

Øyeren

Øyeren ligger sør for Lillestrøm i Rælingen og Fet kommuner. I nordre del av Øyeren finnes Nordens største innlandsdelta med Nordre Øyeren naturreservat som dekker ca 65 km² av deltaet. De viktigste områdene for vannfugl er de grunne delene rett sør for øyene og vikene på øst- og vestsiden.

Nordre Øyeren er relativt lett å få oversikt over. Det finnes flere gode utkikkspunkter på begge sider bla Flateby, Hektner og Rælingen kirke på vestsiden og Nerdrum, Bjanes og Svindal på østsiden.

Vanligvis fryser de nordlige delene av Øyeren til rundt årskiftet, og er islagt fram mot månedsskiftet mars/april.

Glomma

Glomma er ca 35 km lang mellom Fetsund i sør og fylkesgrensen til Hedemark i nord. Mellom Arnes og Fetsund passerer den over flere fjellterskler som gir opphav til bla Rånåsfoss og Bingsfoss. Sør for Udenes kirke gjør Glomma en liten sving vestover og vier seg ut, og her finner vi et av de roligste og grunneste partiene mellom Vorma og Øyeren.

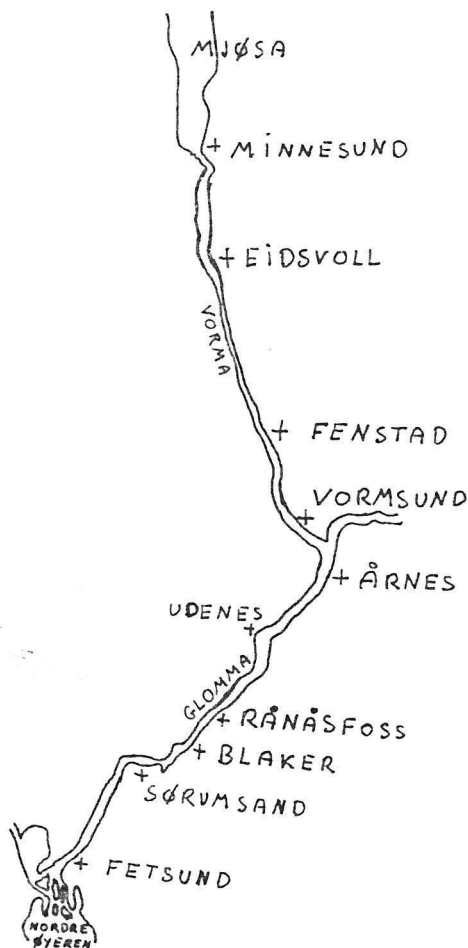
Glomma er vanskelig å få god oversikt over fra vei, slik at ved landbaserte registreringer vil store partier bli udekket. Gode utkikkssteder er Nes kirkeruiner, Arnes, Udenes kirke, Haga, Rånåsfoss, Bingsfoss og Fetsund.

Issituasjonen i Glomma er ikke fullstendig klarlagt, men antas å være noe lik forholdene i Øyeren. Enkelte partier nær fosser og kraftstasjoner er trolig åpne gjennom hele vinteren, også etter perioder med streng kulde.

Vorma

Vorma er ca 30 km lang fra Mjøsa i nord og til den renner sammen med Glomma ved Nes. Vorma ligger i sin helhet i Akershus fylke. Elva renner stort sett rolig bare avbrutt av Svanfossen nær Fenstad kirke. Det er svært vanskelig å få god oversikt over elva fra land. Mulighetene for registreringer er begrenset hovedsakelig til de steder hvor veier krysser elva, dvs ved Minnesund, Eidsvoll, Svanfossen og Vormsund.

På grunn av "varmt" vann som strømmer ut fra dypere partier av Mjøsa, fryser de øvre delene av Vorma (avledet fra Varma som betyr varm) aldri helt til. Selv etter langvarige kuldeperioder, vil det som regel være flere åpne partier.

3. REGISTRERINGSMETODER

Vannfuglregistreringene har vært utført etter 4 metoder:

- a) Med bil.
- b) Med bil og fra tog.
- c) Fra fly.
- d) Fra fly og med bil.

De forskjellige metodene utviklet seg delvis parallelt med registreringen etterhvert som man fikk erfaring med såvel metodene som områdene.

3.1 Kommentarer til registreringsmetodene

Med bil

Den beste metoden til å artsbestemme svaner og ender, og også til å skille gamle og unge sangsvaner. Metoden gir dårlig dekningsgrad av Glomma og spesielt av Vorma. Metoden er relativt lite væravhengig, men god sikt er selvfølgelig en fordel. Metoden gir også god kontroll på art og antall av ender der hvor man har utsikt til vannet.

Med bil og fra tog

Bruk av tog gjorde det mulig å få bedre dekning mellom Eidsvoll og Minnesund. Bruk av tog krever imidlertid ekstra stopp på Minnesund (koster 300 kr ekstra) og antall bilkilometer vil være det samme som for bil alene.

Fra fly

Bruk av høyvingefly gir absolutt best resultat for svaner. Fra fly er det mulig å dekke hele vannsystemet to ganger i løpet av tellingen uten stor ekstrainsats. Artsbestemmelse av svaner er meget vanskelig og i praksis vil det være umulig å skille sangsvane og dvergsvane. Det er vanskelig å få gode tall på ender fra fly uten spesiell innsats (fly så lavt som mulig og sirkle ofte) som vil ta tid og gjøre tellingen svært dyr. Resultatet av flytelling vil være avhengig av pilotens rutine og nesten like viktig, telleren(e)s erfaring, stedsans og manglende flysyke. Resultatet kan forbedres ved sirkling og/eller eventuell fotografering av større flokker. Det går greit å bruke kikkert og det gjør det lettere å aldersbestemme sangsvanene. Metoden er den mest væravhengige og i tillegg er man avhengig av at det er fly og pilot tilgjengelig. Metoden er den dyreste, men er rask og ikke vesentlig dyrere enn bruk av bil.

Fra fly og med bil

Ved tellingen i februar ble det brukt bil den ene dagen og fly dagen etter. Det ideelle vil være samtidig registrering fra fly og bil. Det vil da være mulig å få bedre artskontroll på svaner. I tillegg vil det være mulig å få et tall for ender og også artsbestemming av disse. Fra fly vil det kunne være mulig, hvis det settes av en person spesielt til oppgaven, å få et overslag i det minste over antallet i de deler som ikke dekkes fra vei. Metoden er klart den mest ressurskrevende både med hensyn til kostnader og personell.

4. RESULTATER

4.1 Generelt

Det har vært vanskelig å sammenfatte resultatene. Dette skyldes i første rekke at registreringene ikke har vært enhetlige. Både dekningsgrad og metode har variert fra gang til gang. Resultatene er derfor presentert enkeltvis i vedlegg 1 for hver telling. Spesielle forhold er beskrevet under "KOMMENTARER:" i forbindelse med de enkelte tellinger. Tallene for Øyeren er hentet fra Nordre Øyeren fuglestasjons spesielle registreringer.

4.2 Kommentarer og diskusjon.

Bortsett fra en observasjon av knoppsvane (3 ad. og 1 juv.) 22/11 ved Udnes kirke ble det utelukkende observert/artsbestemt sangsvane. Muligheten for å overse dvergsvane er selvfølgelig tilstede, men registreringer i Nordre Øyeren har vist at denne arten er meget sjelden (2 voksne individer observert 9/11, 29/11 og 20/12). Vi har derfor valgt å se bort i fra denne usikkerheten i antallene. Langt større usikkerheter er allikevel knyttet til andre faktorer, feks dekningsgraden.

Vorma var tom for svaner under registreringene i oktober og november (i desember var det ikke registreringer). I Glomma ble det kun sett sangsvaner mellom Rånåsfoss og Arnes i den samme perioden. Største antall 90-100 ble observert ved Udnes kirke 15.11. I Øyeren ankom de første allerede i slutten av september (2 ad 24/9). Utover i oktober steg antallet til 223 25/10. Økningen fortsatte i november og årsmaksimum på 1170 individer ble registrert 29/11. Antallet sank noe de siste dagene i november og i det meste av desember lå det på 600 - 800. Ved årsskiftet ble det registrert ca 300 sangsvaner i Øyeren.

Etterhvert som isen la seg i Øyeren og Glomma trakk antakelig en del svaner opp i Vorma, og under tellingene i januar ble ingen svaner sett hverken i Glomma eller i Øyeren. I Vorma ble det registrert en økning fra 122 i januar til 233 i februar. Ved begge tellingene lå hovedtyngden mellom Eidsvoll og Minnesund. Økningen antas å være reell fordi det i januar var bedre dekningsgrad som følge av at det også ble talt fra tog. I tillegg ble det dagen etter talt fra fly, noe som viste at det også lå et forholdsvis stort antall (118) mellom Eidsvoll og Vormsund. I Glomma ble det observert 20 sangsvaner totalt.

I mars var det totale tallet fortsatt høyt, med 79 i Glomma og 232 i Vorma. I Glomma befestet strekningen Rånåsfoss-Arnes seg som det viktigste overvintningsområdet, selv om det antakelig også på dette tidspunktet begynte å komme fugler på trekk. I Vorma lå svanene mere spredt, men allikevel med det klart høyeste antallet mellom Eidsvoll og Minnesund. I Øyeren ble ett individ sett 26/3 i flukt mot sør.

Etterhvert som trekktiden nærmer seg slutten avtar antallet sangsvaner, men det er fortsatt en del svaner igjen i april, både i Glomma, Vorma og Øyeren. I Øyeren ble det på det meste sett 24 individer i april og siste observasjon av sangsvane ble gjort 30/5.

I Glomma mellom Vorma og fylkesgrensen ble det ikke observert svaner i forbindelse med noen av tellingene.

I forbindelse med registreringene ble det også forsøkt å få tall på ender, men usikkerheten i forbindelse med disse tallene for Glomma og Vormå er så store at vi har valgt ikke å ta med alle tallene i rapporten. Enkelte observasjoner kan allikevel nevnes: 300-400 stokkand på strekningen Rånåsfoss-Årnes både 25/10 og 22/11, ca 100 kvinand mellom Minnesund og Haga 22/11. Laksand som var den eneste andre observerte andeart ble kun sett i små antall. I Nordre Øyeren ble det gjennom hele perioden gjort ukentlige vannfugltellinger fra faste tellepunkter på land, men heller ikke disse er tatt med her. Resultatene fra disse spesielle registreringene i regi av Nordre Øyeren fuglestasjon vil i stedet bli publisert i en senere rapport.

5. KONKLUSJON

Resultatene fra vinterregistreringene av vannfugl i Øyeren, Glomma og Vorma 1986/87 bør med delvis unntak av Nordre Øyeren, brukes med forsiktighet, og danner ikke grunnlag for vidløftige konklusjoner. Registreringene anses allikevel å være verdifulle i det de påviser at opptil 350 sangsvaner og mer enn 400 ender bruker vannsystemet nord for Øyeren som trekk og overvintrings-område. De forskjellige metodene ga også nyttige erfaringer som vil være verdifulle ved eventuelle framtidige registreringer.

Hovedkonklusjoner for sangsvane basert på registreringene 1986/87:

- Øyeren brukes både under trekket sørover og som overvintringsområde til isen legger seg.
- Vorma og til en viss grad Glomma brukes som overvintringsområde.
- Vorma, Glomma og Øyeren brukes under trekket nordover som rasteplasser, og antallene er høyere enn gjennom vinteren.
- Øyeren synes viktigst om høsten, mens Vorma og Glomma synes viktigst om våren som rasteplasser under trekket.
- I Øyeren er det viktigste området i nord, rett sør for deltaøyene og i de grunne vikene på øst- og vestsiden.
- I Vorma synes den viktigste strekningen om vinteren å være mellom Eidsvoll og Minnesund, mens det i trekktiden er en jevnere fordeling.
- I Glomma synes den viktigste strekningen både under trekket og gjennom vinteren å være mellom Rånåsfoss og Arnes. Spesielt viktig virker det grunne partiet sørvest for Udnas kirke.
- I Øyeren og spesielt den nordlige delen er det mulig å få en god dekningsgrad og delvis artskontroll på svaner (sang-/knoppsvane) med telling fra faste punkter på øst- og vestsiden. Ved bruk av båt i tillegg burde det også la seg gjøre å få en artskontroll på ender også. Bruk av båt vil imidlertid forstyrre svanene unødvendig mye.
- I Glomma og Vorma vil bruk av fly gi de desidert beste resultatene med hensyn til antall. I kombinasjon med bil vil det være mulig å få artskontroll på svanene i tillegg.
- Vinterregistreringene bør fortsette som et årlig prosjekt over en periode på minimum 5 år. Registreringene bør standardiseres og de bør utføres fra fly.

VEDLEGG 1

TELLING : 1
 DATO : 25.10.86
 KL : 1100 - 1530
 METODE : Bil (Fetsund - Eidsvoll)
 : Tog (Eidsvoll - Minnesund)
 OBSERVATØR : Per Ole Syvertsen
 KOMMENTARER : Bingsfossen ble ikke sjekket.

RESULTAT :

Tallene i parentes viser fordelingen mellom voksne og unge sangsvaner (voksne + unge).

NORDRE ØYEREN	GLOMMA			
	FETSUND - BINGSFOSS	BINGSFOSS - RANASFOSS	RANASFOSS - ARNES	OVENFOR VORMA
(211 + 12)	0	0	5 flukt S	0

VORMA				SØRENDEN AV MJØSA
ARNES - VORMSUND	VORMSUND - SVANFOSS	SVANFOSS - EIDSVOLL	EIDSVOLL - MINNESUND	
0	0	0	0	0

TELLING : 2
 DATO : 15.11.86
 KL : 1130 - 1430
 METODE : Bil (Fetsund - Eidsvoll)
 OBSERVATØR : Per Ole Syvertsen
 KOMMENTARER : Glomma ovenfor Vormaa ikke sjekket.
 Vormaa kun sjekket ved Eidsvoll.

RESULTAT :

Tallene i parentes viser fordelingen mellom voksne og unge sangsvaner (voksne + unge).

NORDRE ØYEREN	GLOMMA			
	FETSUND - BINGSFOSS	BINGSFOSS - RANASFOSS	RANASFOSS - ARNES	OVENFOR VORMA
(795 + 140)	0	0	(81-85 + 14)	-

VORMA				SØRENDEN AV MJØSA
ARNES - VORMSUND	VORMSUND - SVANFOSS	SVANFOSS - EIDSVOLL	EIDSVOLL - MINNESUND	
0	0	0	0	0

TELLING : 3
 DATO : 22.11.86
 KL : 1100 - 1500
 METODE : Bil (Minnesund - Fetsund)
 OBSERVATØR : Rolf E. Andersen
 KOMMENTARER : Bingsfossen ble ikke sjekket.
 Glomma ovenfor Vormå ble ikke sjekket.

RESULTAT :

Tallene i parentes viser fordelingen mellom voksne og unge sangsvaner (voksne + unge).

NORDRE ØYEREN	GLOMMA			
	FETSUND - BINGSFOSS	BINGSFOSS - RANASFOSS	RANASFOSS - ARNES	OVENFOR VORMÅ
*)	0	0	6 flukt N	-

*) (858 + 174) obs. 27/11 og (1060 + 110) obs. 29/11

VORMÅ				SØRENDEN AV MJØSA
ARNES - VORMSUND	VORMSUND - SVANFOSS	SVANFOSS - EIDSVOLL	EIDSVOLL - MINNESUND	
0	0	0	0	0

TELLING : 4
 DATO : 17.01.87
 KL : 1000 - 1500
 METODE : Tog (Eidsvoll - Minnesund)
 Bil (Minnesund - Fetsund)
 OBSERVATØR : Per Ole Syvertsen og Rolf E. Andersen
 KOMMENTARER : Glomma islagt ovenfor Vormå.
 Glomma stort sett islagt nedenfor Vormå, enkelte åpne
 partier ved Haga, Rånåsfoss, Bingsfoss og Fetsund.
 Mjøsa åpen.
 Vormå stort sett åpen.
 Øyeren islagt.

RESULTAT :

Tallene i parentes viser fordelingen mellom voksne og unge sangsvaner (voksne + unge).

NORDRE ØYEREN	GLOMMA			
	FETSUND - BINGSFOSS	BINGSFOSS - RANASFOSS	RANASFOSS - ARNES	OVENFOR VORMÅ
0	0	0	0	0

VORMÅ				SØRENDEN AV MJØSA
ARNES - VORMSUND	VORMSUND - SVANFOSS	SVANFOSS - EIDSVOLL	EIDSVOLL - MINNESUND	
0	0	0	(92 + 30)	0

TELLING : 5
 DATO : 14.02.87
 KL : 1230 - 1530
 METODE : Bil (Vormsund - Minnesund)
 OBSERVATØR : Per Ole Syvertsen
 KOMMENTARER : 8 voksne og 1 ungfugl ved Nes kirkeruiner er inkludert i
 tallene for strekningen Arnes - Vormsund.
 Vorma åpen.
 Øyeren islagt.

RESULTAT :

Tallene i parentes viser fordelingen mellom voksne og unge sangsvaner (voksne + unge).

NORDRE ØYEREN	GLOMMA			
	FETSUND - BINGSFOSS	BINGSFOSS - RANASFOSS	RANASFOSS - ARNES	OVENFOR VORMA
0	-	-	-	-

VORMA				SØRENDEN AV MJØSA
ARNES - VORMSUND	VORMSUND - SVANFOSS	SVANFOSS - EIDSVOLL	EIDSVOLL - MINNESUND	
(10 + 3)	(7 + 3)	0	ca 210 *)	0

*) Minimum 22 ungfugl.

TELLING : 6
 DATO : 15.02.87
 KL : 1545 - 1645
 METODE : Fly (Fetsund - Eidsvoll)
 OBSERVATØR : Per Ole Syvertsen og Per Kristian Stokke
 KOMMENTARER : Det ble ikke utført telling på tilbaketuren,
 men 2 voksne og 3 ungfugl som ble observert ved Bingsfoss
 er tatt med i resultatet. Tellingen bør også ses i sammenheng
 med telling 5 som ble gjort dagen før.
 Vorma åpen.
 Glomma stort sett islagt bortsett fra enkelte partier nær
 Fetsund, Bingsfoss, Rånåsfoss, Haga/Udnes kirke og mellom
 Udnes kirke og Arnes.
 Øyeren islagt.

RESULTAT :

Tallene i parentes viser fordelingen mellom voksne og unge sangsvaner (voksne + unge).

NORDRE ØYEREN	GLOMMA			
	FETSUND - BINGSFOSS	BINGSFOSS - RÅNÅSFOSS	RÅNÅSFOSS - ARNES	OVENFOR VORMA
0	(2 + 3)	0	(14 + 1)	0

VORMA				SØRENDEN AV MJØSA
ARNES - VORMSUND	VORMSUND - SVANFOSS	SVANFOSS - EIDSVOLL	EIDSVOLL - MINNESUND	
0	72	46	-	-

TELLING : 7
 DATO : 25.03.87
 KL : 1430 - 1530
 METODE : Fly (Fetsund - Minnesund - Fetsund - Øyeren)
 OBSERVATØR : Per Ole Syvertsen og Rolf E. Andersen
 KOMMENTARER : Glomma åpen mellom Haga og Vorma, islagt ovenfor og med åpne partier nær fossene nedenfor.
 Vorma åpen.
 Øyeren islagt.

RESULTAT :

Tallene i parentes viser fordelingen mellom voksne og unge sangsvaner (voksne + unge).

NORDRE ØYEREN	GLOMMA			
	FETSUND - BINGSFOSS	BINGSFOSS - RANASFOSS	RANASFOSS - ARNES	OVENFOR VORMA
0 *)	0	0	(76 + 3)	0

*) 1 flukt S 26/3.

VORMA				SØRENDEN AV MJØSA
ARNES - VORMSUND	VORMSUND - SVANFOSS	SVANFOSS - EIDSVOLL	EIDSVOLL - MINNESUND	
(46 + 6)	0	(30 + 3)	(121 + 18)	(2 + 6)

TELLING : 8
 DATO : 13.04.87
 KL : 1700 - 1800
 METODE : Fly (Øyeren, Glomma og Vorma)
 OBSERVATØR : Per Ole Syvertsen, Ellen Andreassen og Børre Eliassen
 KOMMENTARER : Nitelva og elveløpene i nordre del av Øyeren åpne.
 Glomma i hovedsak åpen nedenfor Vorma, islagt ovenfor.
 Vorma åpen.

RESULTAT :

Tallene i parentes viser fordelingen mellom voksne og unge sangsvaner (voksne + unge).

NORDRE ØYEREN	GLOMMA			
	FETSUND - BINGSFOSS	BINGSFOSS - RANASFOSS	RANASFOSS - ARNES	OVENFOR VORMA
(19 + 2)	(4 + 0)	0	(45 + 7)	0

VORMA				SØRENDEN AV MJØSA
ARNES - VORMSUND	VORMSUND - SVANFOSS	SVANFOSS - EIDSVOLL	EIDSVOLL - MINNESUND	
(4 + 0)	(1 + 0)	(3 + 2)	(20 + 2)	(6 + 0)